

חותם המלך

01

בין אבנים קטנות ושיחים, המתין בסבלנות בת מאות שנים, חותם עגול עשוי נחושת יצוקה, ועליו הכיתוב: 'משה בר נחמן נג גירונדי חזק' - מילים ספורות שאומרות כה הרבה | חותמו האישי של גדול רבותינו הראשונים, שהוכח לפי כל קנה מידה כאותנטי, המתין כ-750 שנה בחולות עמק עכו, עד לגילויו המפתיע

(הרב ישראל דן)

החפץ: חותמו האישי של רבינו הרמב"ן זיע"א | איפה הוא היום: במוזיאון ישראל, ירושלים

הצילום באדיבות: מוזיאון ישראל, ירושלים

עובר

כתבי ידות אוטוגרפיים של רבותינו הראשונים ולמעלה בקודש, למעט בודדים ממש. גם מאת רבינו הרמב"ן, למרות היותו ספרא רבא, כמוכח מחיבוריו הרבים שהגיעו לידינו, אין בידינו כל כתב יד מקורי משלו, כי אם העתקות בעלמא. למצוא איפוא את חותמו האישי של רבינו ש'אין לנו גדול ממנו בחכמה ובמניין וביראת חטא (שו"ת הרשב"א ח"א סי' תיג) הרי זו דרישת שלום מרגשת ומפתיעה לכל יודעי דת ודין.

הפענוח

הכיתוב על החותם הוא עברי, בסגנון הכתיבה האופייני לכתובות עבריות מאותה תקופה שנתגלו במחוז פעולתו של הרמב"ן בספרד, והוא מכיל ארבע שורות בלבד הממוסגרות במסגרת של קו פשוט: בשורה הראשונה מופיעה המילה 'משה' כשהיא כתובה

האורח שטייל לפי תומו בעמק עכו, סמוך ל"תל כיסון", לא העלה על דעתו שאותו חפץ עגול וקטן בו הבחין מבלי משים, יתגלה כלא פחות מאשר חותמו האישי של רבינו הגדול רבי משה בר נחמן - הרמב"ן. על פני הקרקע הטרשית, בין אבנים קטנות ושיחים, המתין בסבלנות בת מאות שנים, חותם עגול עשוי נחושת יצוקה, ועליו הכיתוב: 'משה בר נחמן נג גירונדי חזק'.

מילים ספורות שאומרות כה הרבה: חותמו של גדול רבותינו הראשונים, עליו העידו (שו"ת הריב"ש סי' תטו): 'כי היה סיני ועוקר הרים, וכל דבריו כגחלי אש, ועליו סומכין בכל גלילות קטלוגיא כמשה מפי הגבורה'.

דבר שפתיים אך למותר מלתאר את חשיבותה ההיסטורית של תגלית מדהימה זו: כידוע אין בידינו

ההתרגשות העצומה שבתגלית המופלאה, הביאה אנשים להטיל ספק האם אכן מדובר בממצא אותנטי ומהימן, או שמא אין זה אלא זיוף בן זמננו. צמד חוקרים החליט לבדוק את החותם בכלים מדעיים ומחקריים, וקבע כי ב'סבירות גבוהה' זהו פריט אותנטי ומהימן

'שאין לנו גדול ממנו בחכמה במנין וביראת חטא'. סמטאות בגירונה, שבה חי ופעל רבינו ברמב"ן ז"ל

ושם נפטר, כשמקום מנוחתו בבית הקברות המקומי, כעדות תלמידו האלמוני בספרו 'תוצאות ארץ ישראל'. האם החותם האישי נאבד לרבינו בעת המסע מעכו לירושלים או כשחזר מירושלים לעכו, או אולי בהזדמנות אחרת בה שהה בסביבות עירו, לא נדע. אך כמעט ברור שבמשך כשבע מאות וחמישים שנה היה מונח החותם בחולות עמק עכו, עד לגילויו בשנת תשל"ב.

מחקר מקיף אודות גילוי חותם זה יחד עם שלל פרטים חשובים אודותיו פרסם ד"ר ישעיהו שחר במאמרו 'חותמו של הרמב"ן' שהתפרסם בתוך 'פרקים בתולדות ירושלים בימי הביניים' (ירושלים תשל"ט, עמ' 137-147) ודבריו היו לנו לעיניים במאמר זה. כיום מצוי החותם בבית 'מוזיאון ישראל' אשר רכשו זמן קצר אחר התגלית, וניתן לראותו בתצוגת הקבע של המוזיאון.

אמת או זיוף?

ההתרגשות העצומה שבתגלית מופלאה זו הביאה אי אלה אנשים להטיל ספק האם אכן מדובר בממצא אוטנטי ומהימן, או שמא אין זה אלא זיוף בן זמננו. אמנם ספקות אלו לא גובו בנימוקים ובוודאי שלא הייתה כל ראייה על חוסר המקוריות של החותם, אולם צמד חוקרים, מגן ברושי ויורם ניראל, הרים את הכפפה והחליט לבדוק את החותם בכלים מדעיים ומחקריים, בכדי להוציא את הדבר מכלל כל ספק.

את מסקנותיהם העלו החוקרים בכתב העת 'תרביץ' - רבעון למדעי היהדות" (כרך סה, תשנ"ו, עמודים: 527-528) ולא נביא כאן אלא את תמצית דבריהם: בכדי לבדוק האם המתכת שממנה נוצר החותם היא אכן ממיני המתכת בהם השתמשו בזמנו של הרמב"ן או שהיא דומה לסוגי המתכות בני זמנינו, השתמשו החוקרים בפריטי ביקורת מתקופת הרמב"ן ומתקופתו תוך בדיקה לאיזה מהם מקביל החותם.

המתכות שייצגו את תקופת הרמב"ן היו שלושה סוגי מטבעות עתיקים ששנת ייצורם, בזמנו של הרמב"ן, ידועה ומוחלטת. ואילו המטבע שייצג את תקופת מציאת החותם היה מטבע סנט של ארה"ב שהופק שנים אחדות קודם לכן.

בדיקת קרני רנטגן העלתה שהחותם נוצק מנחושת בהרכב דומה להרכב המטבעות העתיקים: הם אינם עשויים מנחושת טהורה כי אם מסגסוגת שהמרכיב העיקרי שלה הוא נחושת ברמת ריכוז של 98%.

באותיות גדולות מעט יותר משאר אותיות השורות האחרות; בשורה השנייה מופיעות המילים: 'בר נחמן' כשנקודה קטנה על האות ר', כשהנקודה כפי הנראה מסמלת את היות מילה זו קיצור של המילים: בן רבי. בשורה השלישית מופיעות המילים: 'ננ גירונדי'. גם האותיות 'ננ' מנוקדת בנקודות עיליות, והם מסמלות את הקיצור למונח 'נחו נפש' בו מכנים את הנפטרים, והוא מכוון על אביו רבי נחמן.

ההמשך 'גירונדי' בא במשמעות: איש העיר גירונה שבחבל קטלוניה, שם נולד הרמב"ן ושם פעל (מוכר לנו גם רבינו יונה 'גירונדי', בן דודו של הרמב"ן, שאף הוא היה מכוון כך על שם עירו). גם האות ג' שבתחילת המילה 'גירונדי' מנוקדת בנקודה עילית, ודומה שמיקומה נעשה בטעות וראוי היה לה להיות מעל האות ב' שבשורה השנייה.

בשורה האחרונה בחותם מופיעה המילה 'חזק', והיא מוכרת לנו מסיום אותו היו נוהגים הפייטנים להניח אחר חתימת שמם בראשי הבתים או החרוזים. ויצוין כי ידוע לנו פיוט בו הרמב"ן גופו חתם כך: בפיוט 'מראש מקדמי עולמים' אותו נוהגים לומר בימים הנוראים חותם רבינו הרמב"ן את שמו: "משה בר נחמן גירונדי חזק".

חותמו של הרמב"ן הוא פשוט ובסיסי ביותר: אין עליו כל ציורים או עיטורים; קוטרו של החותם הוא 22 מ"מ וגובהו הכולל הוא 17 מ"מ בלבד; הידידת דומה לחותמות אחרות בנוי התקופה והיא גלילית בבסיסה ומלבנית בחלקה העליון, כשבראשה מצוי חור עגול שנועד להשחלת שרשרת או פתיל מתאים.

'שזכיתי ובאתי לעכו'

בשנת ה"א כ"ז עלה רבינו הרמב"ן לארץ ישראל דרך הים. ספינתו הובילה אותו אל העיר עכו, שם כתב את אגרתו המפורסמת אודות מטבע השקל, שנדפסה בסוף פירושו על התורה: "ברכני השם עד כה שזכיתי ובאתי לעכה, ומצאתי שם ביד זקני הארץ מטבע כסף מפותח פתוחי חותם, מצדו האחד כעין מקל שקד ומצדו השני כעין צלוחית... ואומרים כי הצורות מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה, והצורה השני צנצנת המן". גם הדרשה המפורסמת של הרמב"ן לראש השנה, נאמרה על ידו בפני חכמי עכו.

לאחר ששהה זמן מה בעכו עשה הרמב"ן את דרכו לירושלים, שם עמל לשקם את יישובה החרב. הרמב"ן לא האריך ימים בארץ ישראל. בסוף ימיו הוא חזר לעכו

לעומתם, מטבע הנחושת בן זמננו היה שונה לחלוטין בהרכבו הן מהחותם והן מהמטבעות העתיקים. נמצאנו למדים, מסכמים צמד החוקרים, שדמיון פרופיל ההרכב של החותם עשוי הנחושת למטבעות הנחושת העתיקים מתקופת הרמב"ן מול השוני המוחלט בין מטבע הנחושת בן זמננו, מצביע על סבירות גבוהה ביותר כי חותם הרמב"ן הוא פריט אוטנטי ומהימן.

בצורת אריה

כמילתא אלבישייהו יקרא נשלים את המאמר עם הפניה לפירושו של רבינו הרמב"ן על התורה, בפרשת וישב, בספורם של יהודה ותמר, בו הוא מתייחס לצורת עיצוב החותמות עם דמויות של בעלי חיים או צורות אחרות, ואלו דבריו (בראשית לח, יח): "ויתכן עוד כי היה ליהודה חותם כצורת אריה או צורה אחרת ידועה כמושלים".

דרך אגב, התייחסות מפתיעה לעניין ציורי אריה על ידי הרמב"ן גופו, מספר לנו תלמידו הגדול, רבינו הרשב"א, באחת מתשובותיו (ח"א ס' קסז): "לענין מה שבא בשאלותיך אם מותר לעשות צורת אריה בלא לשון חרות על טס של כסף או של זהב לרפואה? לפי שנמצא לראשונים בספרי הרפואות שזה מועיל לחולי מתנים והוא שיעשוה בשעה ידועה... ושמעתי כי גם מורי הרב רבי משה ברבי נחמן ז"ל היה עושה אותה צורת אריה לאותו חלי כמו שאמרת ולא חשש לכלום".

אך כאמור לעיל, למרות שהרמב"ן מכיר ויודע היה בעניין ציורים אלו, חותמו האישי של רבינו חף מכל עיטור וציור, ובהתאם למידת הענווה שבו, הרי הוא מעוצב בצורה הפשוטה ביותר. ●

‘והמחלוקת גברה, עד שרש"י ז"ל גזר שמן השמים יוכיחו, ואם כשר הוא - לא יעמוד זבוב על הסדן שלו...’

ולא נראה זבוב

09

לפנינו עדות נאמנה על מוצג מדהים שהוצג ב'בית נכאת' (מוזיאון) צרפתי קדמון: קרש חיתוך של קצב שיצאו עליו עוררין, ורבינו רש"י הקדוש גזר ואמר שאם אכן צדיק הוא, לא ייראו עוד זבובים על קרש זה. וכך אכן היה, אף זבוב לא התקרב, גם כשמשחו את הקרש בדבש... | להיכן נעלם הקרש הפלאי?

(הרב ישראל דן)

החפץ: קרש החיתוך העתיק של קצב העיר טרוייש, אותו בירך רש"י שלא יראה עליו זבוב | איפה הוא היום: נראה בעבר בפרז, כיום לא ידוע

מתקבצין, ובכל הדברים שאצל הסדן מלא זבובים אין שום זבוב על זה הסדן.

מתוך הדברים נראה שמדובר בקרש חיתוך קצבים עתיק יומין, אשר נכון לאותם ימים היה מוצג באחד המוזיאונים בפרז בירת צרפת, וסגולתו הנדירה היא שהוא דוחה זבובים לחלוטין. גם אם הוא עצמו יהא משוח בכל חומר המושך אליו זבובים, וגם אם סביבו יהיו זבובים לרוב, אליו הזבובים לא יגיעו.

הסיבה המוסברת שם לצופים היא שמדובר בקרש חיתוך של קצב שיצאו עליו עוררין, ורבינו שלמה יצחקי - רש"י הקדוש - גזר ואמר שקרש זה ישמש כהוכחה על כשרות הקצב: אם אכן צדיק הוא בכל דרכיו, לא ייראו עוד זבובים על קרש זה. וכך אכן היה.

עדותו של ר"א בן הגר"א

עדות דומה לכך אנו מוצאים בדברי הגאון רבי אברהם בן הגר"א מווילנא, בהגהותיו לספר 'שפתי ישנים' לרבי שבתי משורר

הגאון רבי ישעיה הלוי הורביץ, בעל 'עדן ציון', מרבני העיר צפת (כפי שהועתק מכתב ידו אל תוך הספר 'אמרי קדוש', מהודר, עמוד צג):

"עוד שמעתי ממנו, שהיה לו חבר אחד, הרב

יהושע יוסף כלבו, שהיה תלמיד חכם מופלג וירא, אבל גם למד חכמות חיצוניות... ונסע בכל העולם לבקר את כל גנזי מלכים ובתי עקד ספרים וכתבי יד ישנים.

"וסיפר לו שבעיר פאריז ראה 'סדן של עץ של קצב בשר' ישן נושן, ועל כל דבר שנגנז שם נמצא כתוב מה טיבו ואיזה דבר חידוש יש בו. ועל זה הסדן כתוב: שבימי רש"י ז"ל היה טבח שהוציאו עליו שם רע ששחיטתו אינה כשרה (כנודע שבזמן התלמוד וכן בזמן רש"י היה השוחט גם הקצב) והיה עליו מחלוקת בין החכמים, יש שאסרוהו והיה מן החכמים שהכשירוהו, ורש"י היה מן המכשירים. והמחלוקת גברה כל כך, עד שרש"י ז"ל גזר ואמר: שמן השמים יוכיחו, ואם כשר הוא לא יעמוד זבוב על הסדן שלו, כמו באבות פ"ה מ"ה. וכן נתקיים עד היום, שאפילו מושחין אותו בדבש או בשאר מינים אשר הזבובים

סיפר

ככל היוצא מפיו יעשה. הכיסא המיוחד לרש"י בבית המדרש שלו בוורמס

הזובים, והברכה נשארה לעד. הדברים ידועים גם ממקורות נוספים, כפי שהביא י' ברגר במאמרו 'רש"י באגדת העם' שנדפס בתוך 'רש"י - תורתו ואישיותו' (עמוד 176): "על מקום בית דירתו של רש"י בטריוש הייתה קיימת עוד לפני כמאה שנה חנות של בשר, והיה מספרים על חנות זו שמעולם לא נראה בה זבוב", עיין שם במה שצ"ן. ייתכן מאוד כי היינו הך וסגולת בית המטבחים שלא ייראו בה זבובים הייתה בשל קרש החיתוך שהיה בה, אותו הוא שביך רש"י, ומשנלקח קרש החיתוך מאטלז העיר טרוויש אל בית הנכאות בעיר פריז, עברה הסגולה יחד עמה. אם כי כאמור, הסיבה שהביאה את רש"י לברכתו זו משתנה מגירסא לגירסא.

בס, שראו אור בימינו (מאסף 'ישורון', כרך ד, עמוד רנד):

"יש עיר בצרפת ושמה 'טורא אשמפניע'. והיו דרים שם יהודים הרבה. והקצבים היו נכרים. פעם אחת בערב שבועות שחטו הרבה בהמות מאוד והיו הכל טריפות, ולא רצו לשחוט עוד. ורש"י היה שם באותו פעם. וכה אמר להם: שחטו עלי ובוודאי לא יעפש הבשר, שלא יהא נראה זבוב בבית מטבחים שלהם. וכן הוא עד היום, אף אם יהיה שם בשר משנה תמימה ולא יתעפש ואין זבוב נראה שם".

"טורא אשמפניע" היא כמובן העיר טרוויש ('טורואה') שבחבל הארץ 'שאמפן' שבצפון צרפת, שם

זבוב המסלק זבובים

בכדי להשלים עניין זה, יצוין לדבר פלא אשר הביא חד מן קמאי, רבי מתתיהו דלקארט, בספרו 'צל העולם' (שער ח):

"טרם דת נוצרי היה 'ביירגילא' אשר רבו מעלליו ונפלאו פעליו בחכמת התכונה: הוא עשה זבוב נחושתן אשר הקימה במקום ישר מגרשת כל הזבובים הרחק כמטחוי קשת ובהתקרבם אליו מיד 'מותו'... והנה הזבוב... אשר עשה הלא המה במדינת נאפש". ולא יאומן כי יסופר בספר 'נועם המידות' (לרבי נתן עמרם, שאלוניקי תרט"ו, מערכת אות ו):

"אמר המג"ן: אל תתמה על החפץ, שכן עיני ראו כיוצא בזה ממש בעה"ק דמשק יע"א שנמצא שם קאבאני אחת גדולה, שמצויר בה דמות זבוב אחד מאבן, שיש בה סגולה זו, שמעולם לא יכנס לשם זבוב. ועל כן בימות הקיץ ותחילת תוקף החום הרבה מבני אדם ילכו לשם לנוח מתלאה זו, ועל כן קראה בלשונם 'קאהוויית אל דובאניה' על שם פעולתה".

'קאבאני' הוא: בית קפה. מספר איפוא רבי נתן עמרם ממה שעיני ראו ולא זו: בעיר דמשק קיים בית קפה הנושא את השם 'קאהוויית אל דובאניה', היינו: בית קפה ללא זבובים. בבית קפה זה מצויה אבן בצורת זבוב, וסגולת אבן זו היא לסלק את הזבובים. בימי הקיץ החמים, עת נחילי הזבובים מציקים בנוכחותם, נוהגים אנשי העיר לנוח בבית קפה זה ולהינצל מתלאת הזבובים. ●

התגורר רש"י. והנה לפנינו מסורת דומה: ברכה של רש"י על סילוק הזבובים, אולם הסיבה האמורה כאן היא שונה. מדובר בברכה שנועדה לדרכן את קצבי העיר לשחוט מבלי לחשוש לקלקול הבשר על ידי

הרב ישראל דנדרוביץ

ראש בית המדרש באר האבות, מח"ס הנחמדים מזהב, ערד

דרשת הבר מצוה של שמעון ולוי

שמעון ולוי המיתו את אנשי שכם בשל חידושם
ביום הבר מצוה כי גוי שמל חייב מיתה

סיפר רבינו הפני מנחם זיע"א (ספר מצוותיך שעשועי, עמ' ע"ט) "האמרי אמת שאל את אחיו הרה"ק רבי משה בצלאל זצ"ל: האם זוכר את האמרה שהגיד השפת אמת כבר מצוה שלו, ואמר שאינו זוכר. ואמר לו האמרי אמת, שהשפת אמת אמר בשם החידושי הרי"ם: הטעם שאנשי שכם התחייבו מיתה, דאיתא 'גוי ששבת חייב מיתה', כי שבת זה אות בין הקב"ה לישראל, וגוי ששבת גזל את האות. וכן גוי שמל את עצמו חייב מיתה, כי גם המילה היא אות בין הקב"ה לישראל, ומכיון שאנשי שכם מלו את עצמם נהרגו.

והוסיף החידושי הרי"ם דיתכן שזה היה ה'פשעטיל' של שמעון ולוי לבר מצוה, שהרי בזמן הזה הם נהיו בני שלוש עשרה (עיין רש"י נזיר כט: וגמירי שמעון ולוי בההיא שעתא בני י"ג שנה הוו).

וכך הובאו הדברים בספר ליקוטי הרי"ם (פ' וישלח): "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו וגו', הרמב"ן הקשה על בני יעקב שהרגו את אנשי שכם וכי רוצחין היו. ונראה לתרץ שלאחר שהדין הוא 'גוי ששבת חייב מיתה' (סנהדרין נח:), משום ששבת היא אות רק לבני ישראל, כמו שכתוב (שמות ל"א י"ג) כי אות הוא ביני וביניכם, וגוי שנשתמש באות שלא שייך לו זהו גזל (עי' יד רמ"ה סנהדרין שם) וכן נח שגזל חייב מיתה, וכן על מילה שהוא גם כן אות, כמו שכתוב (בראשית י"ז י"א) והיה לאות ברית ביני וביניכם, חייבים גם כן מיתה, ובני יעקב היו אומרים להם 'אך בזאת וגו' אם תהיו כמונו להמול לכם כל זכר, היינו להמול לשם גירות ויהיו ישראלים כמותם, אבל אנשי שכם מלו עצמם רק לתאוות חתנות ולהיות נשארים בגיותם לכן היו מחוייבים מיתה, לזה שמשתמשים באות כנ"ל. ולוי נעשה אז בר מצוה (עיין בר"ר פ"י), וחידש זה הדין על הבר מצוה שלו, דכמו שעכו"ם ששבת חייב מיתה כן גם במילה".

במשנת השפת אמת והפרי צדיק

ברור שדברי רבינו החידושי הרי"ם הללו הם המקור לדברי נכדו רבינו השפת אמת, אשר כך כתב בספרו על התורה (פ' לך, תרמ"ח) "ובאמת בכל דבר יש בו נקודה שמשם נמשך דביקות אל השורש למעלה, וזו הנקודה היא גנוז, כמ"ש סוד ה' ליראיו. לכן סוד המילה ערלה חפא

קול

התורה

עליה, ונתגלה רק לבני ישראל. וכן בשבת קודש 'אות היא ביני' כו', וגוי שמל או ששבת חייב מיתה".

וכבר ציין זאת רצ"ד גלאזער בספרו חמדת צבי (ירושלים תרצ"ג, שפתי צדיקים, וישלח אות י') "זוה כוונת אדמו"ר השפת אמת זצ"ל שכתב ... דגוי ששבת או שמל חייב מיתה, אף שאין מקום בכל הש"ס ממילה, רק מה שאמרו בסנהדרין דגוי ששבת חייב מיתה, ולא במילה".

לימים עמד על כך בשו"ת משנה הלכות (חלק ט"ז סי' ע"ג) במכתבו לרבינו הפני מנחם: "אבא בהערה אחת אשר ראיתי בשפת אמת ... וגוי שמל או ששבת חייב מיתה ... ומיהו לענין מילה לא מצאנו שעכו"ם שמל חייב מיתה ... ואולי מעכ"ג ימצא איזה תירוץ ליישב דברי כק"ז זי"ע ועכ"י". ומחזורתא שיסוד דברי השפת אמת הם מדברי זקנו החידושי הרי"ם. ועיין עוד מה שכתב בזה הרב המלקט ספר פסקי תשובה (פיטרקוב תרצ"ג) בהקדמתו.

וראה זה חדש אשר מצאתי שהגאון רבי חיים פאלאג'י, בן דורו של החידושי הרי"ם, בספרו פני חיים (איזמיר תרנ"ג פ' וישלח) כתב מעצמו כיסודו של החידושי הרי"ם: "דלכאורה יפלא איך בני יעקב יעצו את שכם ואת חמור אביו שימולו את בשר ערלתם ולא חששו שעוברין על לאו דלפני עיור לא תתן מכשול, כיון דדוקא לאברהם ולזרעו ניתנה מצוה זו והגוים אם יקיימוה חייבים מיתה, ובאיסור גדול כזה דמחיבו מיתה כולי עלמא מודו דאיכא איסור דלפני עור לא תתן מכשול".

ולהשלמת הענין יצוינו דברי הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק (ר"ה, כ"א) "שאומות העולם נצטוו רק בשבע מצוות ואין רשאים להוסיף שום מצוה מדעתן, רק או שיתגייר ויקבל כל המצוות או יעמוד בתורתו ... ולכן נתחייבו אנשי שכם מיתה מפני שהוסיפו מצות מילה שלא לשם גירות".*

כמה מלקין אותו - ארבעים חסר אחת

והנה יש לשער כי חידוש זה שחידשו שמעון ולוי על יום הבר מצוה שלהם יש בו שייכות לבר מצוה, ועלינו להבין את טיבו של הרעיון המקשר ביניהם.

והנראה לומר בזה, בהקדם מה שהביא הגאון רבי אלעזר קאליר, בעל אור חדש, בספרו חות יאיר הקדמון (אור התורה, קל"א א') "במדרש פליאה 'שאלו תלמידיו את רבי: רמז לבר מצוה מן התורה מנין, אמר להם דכתיב ארבעים יכנו ולא יוסיף. וראיתי שעמד בזה הגאון מוהרא"ב [=רבי אברהם ברודא] ז"ל. ואמרתי גם אנכי אענה את חלקי ליישב בדרך דרוש".

* ונדברי רבי צדוק הכהן ז"ל מתחדש שנאסר על בני נח להוסיף שום מילה מדעתם ולא רק שנתחייבו משום גזילת האות של שבת או מילה. וכ"מ מסתימת לשון ס' פני חיים הניל. (הנערכת)

ובעקבותיו נלך ונענה אף אנו חלקנו כמילתא חדתא בביאור הדברים, בהקדם מה ששנינו במס' מכות כב. כמה מלקין אותו, ארבעים חסר אחת, שנאמר 'במספר ארבעים', מנין שהוא סמוך לארבעים. ומפרש בגמרא (שם ע"ב) אי כתיב 'ארבעים' במספר' הוה אמינא ארבעים במנינא, השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים, אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בס"ת כתיב ארבעים, ואתו רבנן בצרו חדא. והקשו המפרשים דאם אכן אין כוונת התורה אלא שילקו ארבעים חסר אחת, מהיכי תיתי אמרה 'ארבעים יכנו' וחכמים הסבירו שהכוונה היא לארבעים חסר אחת, וכי לא טוב יותר היה אילו התורה כתבה במפורש שהחיוב הוא ארבעים חסר אחת ולא יותר.

רבינו המהר"ל (גור אריה פ' תצא; באר הגולה, סוף הבאר הראשון) דן בקושיא זו והוא מעלה רעיון עמוק, ובלשונו: "הרי דבר זה חכמה עליונה מופלאה": באדם יש ארבעים חלקים, שכנגדם באים ארבעים ימי יצירת הוולר. ל"ט חלקים מתוכם הם חלקי הגוף והם סובבים את הנשמה היא הנקודה הפנימית שהיא המשלימה את הארבעים. הנקודה הפנימית בפני עצמה טהורה היא, אלא שכל זמן שהיא מחוברת לטמא הרי היא טמאה, שכל המחובר לטמא הרי הוא כמוהו.

בשל כך תופסת התורה בלשונה ואומרת 'ארבעים יכנו', כי אכן חטא האדם מקלקל את כל ארבעים חלקיו, אולם כאשר נטהרים ל"ט חלקים על ידי ל"ט מכות, נטהרת מאליה גם הנקודה הפנימית, ונמצא שבסופו של דבר מתקונים כל ארבעים חלקי האדם. "והרי בל"ט מכות הוסר החטא מן הגוף, וממילא נמצא הנשמה טהורה, שאין בה פחיתות בעצמה, רק כאשר היא מצורפת לגוף החוטא, וכאשר הגוף נקי מן החטא אין כאן פחיתות וחטא בנשמה, ואין צריך להלקותו עוד".

גילוי הנקודה הפנימית בישראל ובנכרי

על בסיס דברי המהר"ל מוסיף הרה"ק השם משמואל (פ' נח, תרע"ה) ומחדש כי פעמים יש צורך להכות ארבעים שלמים ולא פחות: "והנה זה ניחא בישראל דהפנימיות שלהם טובה, אבל באומות העולם שגם הפנימיות שלהם משורש הנחש אין ענין ל"ט מכות אלא ארבעים שלמים, ועל כן במצרים נמי לקו ארבעים מכות מהאי טעמא".

וממשיך השם משמואל ומפרש בדברי המהר"ל את הסוד 'גוי' ששבת חייב מיתה: "ולפי האמור יש ליתן טעם אהא דאיתא גוי ששבת חייב מיתה. דהנה ידוע דל"ט מלאכות הן תיקונים ובידורים מל"ט הקללות שנתקלל העולם מחמת חטא אדם הראשון. ונראה שמספר ל"ט קללות הוא לעומת ל"ט חלקי האדם, שהאדם הוא עולם קטן, אבל לעומת הנקודה הפנימית לא שייך קללה שאינה מתקלקלת, והיינו אף שבקלקול

קול

התורה

ל"ט החלקים נחשבת גם היא מקולקלת כנ"ל, מכל מקום אין צריך רק לל"ט תיקונים כנ"ל.

ובשבת נאסרו ל"ט מלאכות, ששבת היא הנקודה הפנימית, כי כל שביעי הוא פנימיות ששת הקצוות המקיפין, ונתגלה הנקודה הפנימית ממילא ולא שייך בירורים ותיקון ל"ט החלקים, ובשמירת שבת מורין שאין שולטין אז ל"ט הקללות באשר היא פנימיות ונעשים דבקים בקדושת שבת ומתגלה נמי הפנימיות של האדם.

וכל זה הוא בישראל, אבל אומות העולם שהפנימיות שלהם היא שורש הנחש טוב יותר שלא יתגלה שורש רע זה. ועיין ברמב"ן (פ' אחרי) בפסוק 'את מקורה הערה', כי מקור מושחת טוב שלא יתגלה. ועל כן גוי ששבת גילה שורש הרע הזה וחייב מיתה".

הרי מפרש השם משמואל שמירת ל"ט מלאכות בשבת מגלה את הפנימיות, אלא שאצל יהודי זהו גילוי הנקודה הפנימית הטובה, ושכרו הרבה מאוד. אולם אצל גוי אין שמירת שבת וההמנעות מעשיית ל"ט מלאכות מגלים אלא את שורש הרע, שורש הנחש. והיות וראוי הוא שהמקור המושחת לא יתגלה, לכן גוי ששבת חייב מיתה.

ואנן נענה אבתרייהו ונאמר כי היינו טעמא נמי לכך שגוי שמל חייב מיתה, כדברי החידושי הרי"ם. הסרת הערלה היא גילוי הפנימיות, וכלשונו של רבינו השפת אמת (פ' וירא, תרל"ב): "כי בכל דבר יש נקודה חיות מהש"ת, ורק שצריכין להסיר הקליפה וההיצוניות שנקרא ערלה דחפיא ברית, ובהוסר הערלה ממילא מתגלה הנקודה", ועוד לו (פ' לך, תרמ"ב): "רק במקום המילה מוכרחין להסיר הערלה ואז נתגלה האור, וזהו פריעה שהוא התגלות הפנימיות", וחזר ושנה זאת כמה וכמה פעמים. ובשל כך אצל יהודי הסרת הערלה מביאה את הפנימיות הטובה, ובכך הוא נכנס בבריתו של אברהם אבינו להיות נמנה על לגיונו של מלך שומרי בריתו, אולם אצל גוי מביאה הסרת הערלה שתתגלה הפנימיות הרעה, שורש הנחש, ועל כן גוי שמל חייב מיתה.

בר מצוה - 'תוכו כבור'

גם ענין הבר מצוה הוא גילוי הפנימיות של האדם. הנה כך שנינו במשנתו של רבינו השפת אמת זיע"א (ליקוטים, עניני בר מצוה, "לבר מצוה של בני") "בספר מדרש שמואל מביא ממדרש, רמז בן י"ג למצוות דכתיב 'עם זו יצרת', זו' גימטריא י"ג. נראה שנשתנה הציור כאמור 'עם זו'. וכן מצינו בפ' תולדות 'ויגדלו הנערים', דרשו חז"ל קודם שנעשו בני י"ג לא היה ניכר, מכלל שעיקר הבדל בין ישראל לנכרי ניכר בגדלות זה שניתוסף בו נפש איש ישראל, דכתיב 'וייצר', ב' יצירות, והם הם היצר טוב ויצר הרע, ולכן כשבא היצר טוב חל עליו הציור המיוחד לאיש ישראל והיא היצירה של עולם הבא, ועל ידי קבלת תרי"ג מצוות שהן נגד האברים וגידים שהוא ציור של פנימיות הנפש נשתנה האדם ונאמר

קול

התורה

עליו 'עם זו יצרת', ולכן יש לשמוח באותו יום כמו ביום הלידה שנעשה בריה חדשה".

ורבינו הפני מנחם זיע"א היה בודק בשמא: "בר מצוה" ומפרשו כמין חומר לפי דברי השפת אמת, שאין זה אלא מלשון "תוכו כברו", שביום הבר מצוה יוצאת הפנימיות של האדם חוצה ומתגלה. ביום הבר מצוה מתגלה ההבדל בין ישראל לנכרי וחל עליו הציור המיוחד שיש לבני ישראל.

בקנה אחד

שמעון ולוי כשנעשו בני י"ג למצוות ירדו אל עומק השיתין של יום זה שמהותו ותכליתו גילוי הפנימיות והכרת ההבדל בין ישראל לעמים. ומשכך הם השכילו שהתועלת בגילוי הפנימיות היא דווקא אצל בני ישראל, שהנקודה הפנימית שלהם היא משורש הטוב, אולם אצל הנכרים אין ראוי שתתגלה בהם הנקודה הפנימית, כי מקור מושחת שלהם ראוי שלא יתגלה, ובשל כך מתחייב גוי המגלה את הנקודה הפנימית, אם כשנשמר מל"ט מלאכות ואם כשמל עצמו, בחיוב מיתה. ובשל כך יצאו שמעון ולוי והרגו אנשי שכם שملו עצמם.

ואם כן זוהי כוונת המדרש, שהרמז לבר מצוה מצוי ב'ארבעים יכנו', שכן הצד השווה שבשניהם הוא ענין גילוי הנקודה הפנימית המצויה בתוך היהודי.

ואגב אורחא יצויין, כי הנה השפת אמת כתב שדבריו הללו בענין בר מצוה אמר במקלות ביום הבר מצוה של בנו. ואין זה מהנמנע לומר שהיה זה אכן בבר מצוה של בנו הרה"ק רבי משה בצלאל זיע"א, אשר באותו מעמד אנו יודעים שהשפת אמת גם אמר את הרעיון של החידושי הרי"ם שגוי שמל חייב מיתה, כי אכן שניהם עולים בקנה אחד ויסודם הוא ענין גילוי הפנימיות של האדם.

ובזה יבואר יפה מה שמצאנו כי כל ענין זמן הבר מצוה אכן נלמד משמעון ולוי, כמו שכתב רש"י (אבות פ"ה מכ"א) בן שלש עשרה למצוות, דכתיב 'איש או אשה אשר יעשו מכל חטאות האדם' וגו', ואינו קרוי 'איש' עד שהוא בן שלש עשרה וכדאשכחן התם 'ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה', ואז היה לוי בן שלש עשרה שנה". ולפי האמור יאירו הדברים, שבכוונה תחילה נסתובב שהילפותא המלמדת את זמן הבר מצוה תהא משמעון ולוי, כי אכן אצל שמעון ולוי מצאנו כי הם השכילו את סוד הבר מצוה, שהוא ענין גילוי הפנימיות, ואף היו נאה דורשים לחדש שגוי שמל חייב מיתה ונאה מקיימים בהריגתם את אנשי שכם.

הקשר בין הלולב לבין הלב (הנרמז בשמו), בא לידי ביטוי בדברי חז"ל: 'מה לולב אין לו אלא לב אחד - אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים' • האם יתכנו חיים ללא לב? על פניו, שאלה מוזרה. למעשה, ישנו, לכאורה, תקדים היסטורי מרתק • ארכיונו של הגאון רבי דוד אופנהיים זצוק"ל, רבה של פראג, שהתגלה בשנים האחרונות, חושף מידע היסטורי חדש ומרתק אודות הסערה שהרעיש את עולם התורה לפני כשלוש-מאות שנה: כשרותם של תרנגולות שנמצאו ללא לב • וגם: החולה האומלל שגורלו נקשר בתרנגול ש... המשיך לחיות אחר שחיטתו • ובדור האחרון: התרנגול 'מייק' הצליח לחיות במשך 18 חדשים - ללא ראש! • ויש גם לקח רעיוני מופלא!

התעלומה איפוא הרקיעה שחקים: הנערה החזיקה בעמדתה כי בתרנגולת לא היה לב, בעוד שכל הסימנים החיצוניים והפנימיים לא העידו על מום כל שהוא בתרנגולת שיכול היה להסביר את חיסרון הלב. כמובן שהדיון שהתעורר היה נסוב על שאלת היתר התרנגולת באכילה. שכן לכאורה דין התרנגולת להיטרף, ככל 'ניטל הלב' עליו ההלכה פוסקת שהוא אסור באכילה. לא נדע מה היה גורלה של אותה תרנגולת אומללה. גם לא נדע מה אכלה אותה המשפחה באותו יום לאחר שהתרנגולת 'חסרת הלב' לא התחשבה בהם. זאת כן נדע כי שאלה זו שעלתה על שולחן מלכים - פוסקי הדור, גרמה לסערה עצומה שהרעיש את כל עולם התורה.

לכל אשר לבו לב חכם

רבינו ה'חכם צבי' זצוק"ל היה הראשון להידרש בכתב' לשאלה זו (סי' עד). הוא כותב כי היו כאלה, אותם הוא מכנה 'טיפשים הקופצים להורות', שכבר החליטו שהתרנגולת אסורה באכילה כדין 'ניטל הלב', ועל כך הוא משיבם: "דבר ברור הוא לכל אשר לבו לב חכם בקרבו ומוח בקדקודו" שאין מציאות בעולם בה יוכל בעל חי לחיות בלא לב. ומשכך נמצא שכל הדין של 'ניטל הלב' הוא רק במקרה בו נטלו את הלב ותיכף שחטו את הבעל חי. או לחילופין, בעל חי שמחיסרון ליבו היה חולה ונוטה למות. לעומת זאת, בעל חי ובריא - בוודאי שהוא בעל לב. ואם בתרנגולת זו לא נמצא לב - בוודאי שהחתול אכל אותו מבלי משים, ובוודאי שהתרנגולת מותרת.

שמעו של פסק דין זה הגיע לידי הגאון רבי משה רוטנבורג זצוק"ל, ובתשובתו (שנדפסה בשו"ת מהר"ם זיסקינד רוטנבורג, סימן לג) הוא מספר: "הנה הוגד לי איך שחכם אחד הורה להתיר,

חתול האשפות

שהזדמן אל ביתה של אותה משפחה בקהילת המבורג, עיר ואם בישראל, המתין בסבלנות לארוחה שעתידה הייתה ליפול בחלקו. ריחה של התרנגולת השחוטה העירה את חושיו המחודדים והוא ידע כי מנתו מזומנת לו מאותם חלקי התרנגולת שהטבחית אינה חפצה בהם. כעת עמד החתול בסבלנות וחיכה שהנערה, בתה של בעלת הבית, תחתוך את התרנגולת לנת' חיה, ותזרוק לו את השיירים.

הנערה שהייתה כבר רגילה ומיומנת החזיקה את סכין הטבחים בידה וחתכה אנה ואנה. היא אכן לא אכזבה את החתול וזרקה לכיוונו את הטחול אותו נמנעו מלאכלו, ואף כינוהו 'טריפה הערץ' - לב הטריפה. החתול שש על המציאה וכהרף עין נעלם יחד עם מנת הבשר שקיבל.

כעת, כשהחתול הטרדן כבר לא עמד לצידה, התפתנה הנערה לטפל בתרנגולת כראוי ולהכינה לארוחה המשפחתית. או אז הבחינה הנערה במוט' רות הגדולה: לתרנגולת לא היה לב! הרימה הנערה את קולה בהשתאות וקראה לאימה לחזות בתופעה החריגה והמופלאה. אך האמא שמיהרה לבוא סירבה להאמין למראה עיניה. בודאי, כך אמרה לה, השלכת את הלב לחתול מבלי משים.

כששמעה שבתה מתעקשת כי החתול קיבל רק את הטחול, פנתה האם לחקור אודות ההיסטוריה של אותה תרנגולת, שמא חולה הייתה וכיוצא בזה. ראשית כל פשפשו הנערה ואמה בקרביה של התרנגולת וגילו כי היא שמנה וטובה, יפת מראה ובריאת בשר. אין בה כל מום פנימי ושום שינוי שיכול להעיד על מחלה שתסביר את חסרון הלב. גם נער השליחויות שהביא את התרנגולת לשחיטה העיד כי התרנגולת בחייה הייתה בריאה וחזקה כאחת התרנגולות הטובות.

סערת הלב האבוד

הרב ישראל דן
צילומים:

פסיק רישיה ולא ימות!?

העיתונות העולמית עקבה בהשתאות, בשנת תש"ה, אחר 'מייק', תרנגול שקנה את פרסומו לאחר שהצליח לחיות במשך 18 חודשים כשהוא חסר ראש!

כעין זה. וכך הוא מספר בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' נד): "בשוחט ששחט תרנגול, ושחט כל הקנה, ונתן העוף מידו בחזקת כשר, וכשהביאו לביתו היתה עדיין חי ורץ כדרכו, וצויה לאחד מבני ביתו לחתוך הושט לשנים כדי שתמות, וחתך בסכין פגום".

לא יאומן כי יוספר, שלא הייתה זו הפעם הראשונה שהגר"י ריישר נתקל בדברים כאלו, ואדרבה כבר קדם לכך סיפור מוזר יותר. וכך הוא מספר בתשובתו שם: "ובא מעשה כזה לידי בחולה אחד ששחט לו עוף, ושחטו הושט והקנה היה שלם והיה חי כבראשונה, וצויתי שיניחו לילך כך עד שימות מעצמה, אולי תהיה כופר נפש של החולה. וכל זמן שחי התרנגולת - גם החולה היה חי, עד שבא האחד וקץ ראש העוף - מיד נעשה החולה גוסס, וכל זמן שפרסם התרנגולת - לא יצאה נשמתו, ועיין בשחיטת עולת יצחק".

שחטו עוף עבור חולה, והעוף השחוט נותר בחיים אחרי שחיטתו! סבור היה השבות-יעקב שאין לגעת בעוף השחוט, ואדרבה - כשימות מעצמו, יהיה העוף כופר נפשו של החולה, וזה העוף ילך למיתה ואילו החולה יכנס לחיים טובים ולשלום. ואכן, מספר השבות-יעקב, כל עוד התרנגול היה מהלך וחי - אף החולה היה חי.

אפס כי המשך המעשה הוא דרמטי בה-רבה: מעשה-שטן הצליח ומנדהוה בא וקצץ את ראש העוף, שלא כהוראת השבות יעקב. והלא יאומן התרחש מול עיני הצופים הנדהמים: מני אותו רגע, היה מצבו של החולה מסונכרן עם מצבו של העוף: העוף החל לפרסם - ותיכף החולה החל לגסס, וכיון שמת העוף - גם החולה מת.

נראה בעליל שהשבות-יעקב סבור כי אין זה מקרה גרידא המקשר בין פרכוס ומות התרנגול לבין גסיסת ומות החולה, אלא שהא בהא תליא. אך אודה ולא אבוש כי לא אדע פשר דבר ומה עניין זה לזה. בפרט כי מהיכתי תיתי יהיה הכופר נפש דווקא במיתת העוף מעצמו ולא במעשה-ידי-אדם. צא ולמד מ'כפרות' הנעשים קודם יום הכפורים, שהכופר נפש נעשה דווקא על ידי שחיטה בידיים. ולך נא ראה מה שכתב מהר"י ווייל בתשובותיו (סי' קצב): "הכפרות משום דאם נגזר מיתה על האדם, כשיבטל הגזירה צריך ליתן למלאך המות כופרו, הדא הוא דכתיב (איוב לג כד) 'פדעוהו מדרת שחת מצאתי כופר' וכתוב (משלי יא ח) 'צדיק מצרה נחליך' וגו'. והיינו איל של יצחק. והיינו סוד הקרבנות".

האווז ששתה לאחר שנשחט

אגב, השבות-יעקב מסיים את דבריו דלעיל עם הפ-נייה ל'שחיטת עולת יצחק'. והכוונה בדבריו היא לספר הקדמון 'עולת יצחק', הנדפס על ספר 'שחיטות ובדיקות' של מהר"י וייל. שם מספר המחבר על אווז שנותר בחיים יום וחצי לאחר שחיטתו, עד שמהר"צ אמר להכותו במקל על ראשו! (יש להבחין כי בכל המקורות לא ראינו שבקשו להותיר את התרנגול בחיים, כגון כאן שמהר"צ ציוה לה-כותו. רק כלפי העוף שנשחט לחולה - בקש השבות יעקב לא לגעת בו, מהסיבה כי נפשו קשורה בנפש החולה). עוד הביא בספר 'עולת יצחק' מעשה כוזב שבה לידו, באווז שנותר בחיים יום שלם לאחר שחיטתו, ואף היה שותה מים, והיו המים יוצאים דרך בית השחיטה - מן הוושט! (אגב, מעניין לראות את הכרעתו במקרה האחרון: 'הכשרתי על פי הדין, אך אסרתי על עצמי לאכול ממנה משום טעם אחר ולא מן הדין').

כמובן שאין בכוחנו להכריע אם התרנגול, גיבור מאמרינו היה חסר לב או לא, אולם תרנגול אחר, שכיננו היה 'מייק' הצליח לחיות במשך 18 חודשים כשהוא חסר ראש! תרנגול זה הוצג לציבור בסבב הופעות ענק, ות-מונתו הופיעה בעשרות עיתונים. כך שבשונה מהתרנגול נשוא מאמרינו עליו הוטל ספק אם הוא אכן היה חסר לב, הרי שתרגול זה, למעלה מכל ספק, היה חי במשך זמן רב כשהוא ללא ראש!

בשנת תש"ה התרחש הדבר: אדם בשם אולסן, שחי במדינת קולורדו שבמערב ארצות הברית, ערף את ראשו של תרנגול בן 5 חודשים, אלא שגרונו החטיא את עורק הצוואר והשאיר את גזע המוח ואוזנו האחת של התרנגול שלמים. קריש דם חסם את שאר הפצע ומנע מהתרנגול לדמם למוות.

לתדהמתו גילה אולסן, כי התרנגול חסר הראש נשאר בחיים, ואף המשיך ללכת ולקרקר (יכולת זו הייתה בידו מפני שגזע המוח הוא האחראי על התפקודים הבסיסיים של הבעל-חי). משכך החליט אולסן כי הוא יטפל בתרנגול וייתן לו את האפשרות להמשיך לחיות. אולסן האכיל את מייק התרנגול באמצעות צינור, ואף למרבה הפלא, התרנגול נותר בחיים. לא זו בלבד אלא שאף עלה במשקל. והאמת היא שהתרנגול היה יכול להמשיך ולחיות עוד, אילולי בעליו הזניח פעם אחת את הטיפול בו, והתרנגול נחנק ומת. סיפור זה מזכיר במידת-מה את התופעה המוזרה שכבר נזכרת בספרות ההלכה אודות בעלי-חיים שנשחטו כדת וכדין ואילו מותם התממה מלבוא.

התרנגול ש'סירב למות'

בכתב העת התורני 'הפלס' שיצא לאור על ידי רבי אליהו עקיבא רבינוביץ מפולטובה (שנת תרס"א חו') הביא כי נודמן לידו קובץ כתבי ידות של הגאון רבי אלכסנדר אראן אב"ד פגעצ'רסהיים, חתנו של הגאון רבי אשר, בנו של רבינו השאגת אריה (שחי ופעל בין השנים תנ"ה - תקמ"ה) וביניהם נמצא אוסף פסקי הלכות אשר הכותב, ר"א אראן, מעיד כי הוא כתבם מפי חמיו מילה במילה.

והנה כך הוא מספר על מקרה כזה שאירע אצל זקנו ואת מה שפסק בעניין זה:

"שחטו תרנגול אחד ואחר שחיטתו כהכשר וכהוגן היה חי עדיין ודרסו ברגלים על ראשו ובכל זאת לא מת, וחי עוד יותר משתי שעות. ופסק אף שמן הדין מותר להרגו, דהיינו להכותו על ראשו, אפילו הכי הורה לאסור משום סכנה, שמא נתגלגל בו איזה רוח וציוה לקברו באיזה מקום שירצה רק שלא להשליכו במים כי אם לקברו".

שימו לב למסופר כאן: התרנגול שחוט כדת וכדין! דרסו ברגליים על ראשו! ואחרי כל זה עדיין התרנגול מגלה כישורי הישרדות נדירים במשך יותר משעתיים! השאגת אריה חשש לסכנה המצויה בתרנגול זה - שמא נתגלגל בו איזה רוח, ולכן הוא מצווה לקברו באדמה דווקא! ולא להשליכו אל המים.

הנכד מסיים את ציטוט דברי חמיו עם התוספת: "ופסק זה פלא בעיני ולי אין עסק בנסתרות", ואין לנו אלא להסכים עימו בכל פה.

העוף מת - והחולה בעקבותיו

מתברר ששנים רבות קודם לכן כבר נשאל הגאון רבי יעקב ריישר (שחי ופעל בין השנים ת"ל - תצ"ג) על מקרה

רק שהמגיד לא היה יודע ההוכחות. רק ידע שמביא כמה ראיות מספרים וזוהר שאי אפשר לבריה לחיות בלא לב אפילו רגע אחד". ועל זה הוא בתחילה קובע: "דבר זה אין צריך לפנים דהוא טריפה גמור", תוך שהוא טוען שאם כי ברור שאי אפשר לחיות בלא לב, הרי שיכול להיות שמחמת חולי הצטמק לו הלב, עד שלפני השחיטה הוא נעלם לחלוטין.

סיוע מפתיע מהמהר"ל מפראג

בלהט הויכוח הגדול, פנה ה'חכם צבי' למחות-ניו גדולי הדור, לשמוע את חוות דעתם. ואכן, אחד המיוחד שבהם, הגאון רבי נפתלי הכהן כ"ץ, רבה של פרנקפורט, כתב לחכם צבי מכתב סיוע חשוב ומיוחד, אותו הוא מצא לנכון להדפיס בתוך ספרו. כותב הגאון ר' נפתלי כץ באיגרתו לחכם צבי, כי גם לפניו באה בעבר שאלה כיוצא בזה והוא התירה בלי פקפוק. אלא שמחמת השאלה שנתעוררה כעת מחדש הוא הציע את העניין בפני הדיינים של קהילתו, ולמרבה ההפתעה סיפר לו הדיין רבי וואלף לוי כי באמתחתו מצוי כרך עתיק של ספר 'שולחן ערוך' מירושת אבותיו אשר בגיליונותיו כתובים בכתב יד עתיק ונושן הלכות למעשה וחדושי דינים מופלאים שנשמעו מפי 'גדולים בעלי הוראה'

← בדורות הקודמים, ובהם גם התייחסות לשאלה כזאת מאת רבינו מהר"ל מפראג.

מיהר הדיין להביא מביתו את הספר העתיק, וכך ראו השניים כתוב בספר זה: "מעשה אירע בימי הגאון מוהר"ל מפראג שלא נמצא לב בתרני גולת. ובאתה השאלה לפני הגאון מהר"ל מפראג והתיר את התרנגולת. באומרו שאי אפשר לשום בריה לחיות בלא לב אפילו רגע אחד. ובודאי אחר שחיטה נאבד והוא היתר גמור".

מספר רבי נפתלי: "בקראי מעשה זאת נתמלא כל הבית אורה ותעלוזנה כליותיי, ואמרתי שישו בני מעי אם מהספקות שלכם כך, שכוונתי לדעת א"י הגאון הנ"ל אשר שימש ברוח הקודש כמפורסם, אשר בודאי לא יצאה תקלה מתחת ידו ובפרט בעניני אכילה".

והוא מסיים שאם המהר"ל מפראג התיר גם כשלא היו ראיות לכך שהלב נאבד, הרי שקל וחומר במקרה שלפנינו "שהתרנגולת היתה בריאה ושמיינה והחתול היה עומד ומצפה מתי יבא לידי ואקיימנו, אין כאן שום ספק להיות חוכך להחמיר" (אגב, שימו לב למליצה הנאה: "והחתול היה עומד ומצפה מתי יבא לידי ואקיימנו"...)

לעומת זאת מחותנו האחר, הגאון רבי מאיר אייזנשטאט, הנודע בכינויו 'מהר"ם א"ש', גם קיבל את פנייתו של החכם צבי לחוות את דעתו בעניין, ולמרבה הפלא הוא מודיע לו שכדי שלא יאמרו שתלמידי חכמים מחניפים זה לזה, הרי הוא בא לחלוק על פסק דינו, ודעתו לאסור את התרנגולת חסרת הלב (שו"ת 'פנים מאירות', ח"א סי' כג)

מי הוא ה'חכם אחד'?

החכם צבי המשיך ועסק בעניין זה רבות. בספרו (סימן עז) הוא כותב שבהיות והוא רואה 'שמקצת מחכמי הארץ הזאת נסתפקו בדבר, הנה כי כן ראיתי כי טוב לפרש שיחתי ולהסיר מעלי הספקות שנסתפק חכם אחד על תשובתי. והנני משיב והולך על סדר הקונטרס שכתב החכם הזה'. סתם לנו החכם צבי ולא גילה מי הוא אותו חכם בעל הקונטרס, אולם הג"ר ראובן מרגליות ('סיני' כט, עמ' שפג) הצביע כי 'חכם אחד' זה הוא הגאון רבי דוד אופנהיים רבה של פראג, אשר מתוך כתבי היד שלו ששרדו עולה במפורש כי הוא זה חכם זה עליו סידר החכם צבי את קונטרסו.

רק בשנים האחרונות (תשל"ב - תשמ"ב) זכינו שסדרת תשובותיו של הגרד"א הקרויה: 'שאל דוד', תצא לאור עולם מתוך אוצר כתביו הרבים שהיה גנוז בבית עקד הספרים שבאוקספורד. והנה כשאנו מעיינים במכלול התייחסויותיו של הגרד"א לפרשה זו הרי שמתבררים לנו שם עוד חידושים היסטוריים מעניינים.

'שמעתי קול שאון'

מתברר כי שני הצדדים פנו אל הגרד"א לחוות את דעתו בעניין סבוך זה. יתירה על זאת אנו גם מוצאים את העתק מכתבו של הגאון רבי יוזפא כהן, מראשי צד האוסרים, המופנה אל הגרד"א. כשבין הדברים הוא כותב לו: "שפשטה הוראה זו בקהילתינו כשבא הוראה זה איזה פעמים להרבנים בקהילתינו והטריפו. ועכשיו יש מי שמערער וחולק על הוראה זו ורוצה להכשיר נידון זה ורוצה לבדות מליכו...".

בתשובה הראשונה אותה כותב הגרד"א הוא מתייחס בתחילה למהומה שהקימה שאלה זו: "אשר שמעתי קול שאון מעיר מלאה חכמים וסופרים, ובעלי תריסין מתהנדזין בדבר הלכה למעשה". ולאחר מכן הוא מפלפל באריכות גדולה כשמסקנתו היא לאיסור, כשיודגש שהוא אינו כותב במפורש מי הוא זה החכם המתיר, ועל תשובה זו כתב החכם צבי את תגובתו האמורה.

מעניין להבחין בהערה אירונית אותה כתב הגרד"א כתגובה לדברי רבי יוזפא כהן שכתב לו כי כבר נתפשטה ההוראה במקומו לאסור בשאלה זו. מרוח דברי רבי יוזפא שטען שההלכה בזה היא

רבי נפתלי כץ קובע, שאם המהר"ל מפראג התיר גם כשלא היו ראיות לכך שהלב נאבד, הרי שקל וחומר במקרה שלפנינו, "שהתרנגולת היתה בריאה ושמיינה והחתול היה עומד ומצפה מתי יבא לידי ואקיימנו, אין כאן שום ספק להיות חוכך להחמיר"...

נפוצה וידועה התקבל הרושם כאילו מדובר בתופ־עה מצויה, לפיה תרנגולות חסרות לב הם בבחינת 'מיעוט המצוי', וגם הלכותיהם ידועות ומפורסמות. ועל זה מגיב לו הגרד"א: "נראה מדבריו כאילו הוא מעשה בכל יום להיות חסר לב, זה ודאי אינו כי אם ביומו של הקב"ה. ואף אחד מאלף לא מצאתי דאתי לידי משמע, כל זמן שאני יושב על כסא הוראה ושמשתי רבותי הגאונים לא בא לידי דין זה. והא מילתא דלא שכיחא אם לא באתרי דשכיחא גנבי, גונבי לבבות - נמיה וחתול ובר בקתא דלהון". אך למרבה הפלא החלה התפתחות דרמטית מזמן כתיבת תשובה זו ותופעת התרנגולות חסרות הלב החלה לתפוס תאוצה יותר ויותר. למרות שב־תחילה לגלג הגרד"א ואמר שאולי התופעה מצויה במקומות שמצויים גנבים כמו חתולים וכדו', הרי שברבות השנים הוא החל לקבל יותר ויותר שאלות אודות מעשים שכאלו על בעלי חיים שנמצאו חסרי לב.

כבר כשנתיים לאחר כתיבת תשובתו הראשונה, נמצא הגרד"א כותב בשולי הגליון של האיגרת עצמה כי הוא בכבודו ובעצמו נתקל בשאלה כזו: "היום יום ג' ד' ניסן תע"א, באתי לידי שאלה בתרנגולת שלא מצאה בה לב וליכא מידי למיתלי ביה, והטרפתי". בתשובה נוספת הוא כבר מספר כי בשנת תע"ג הוא נתקל בתוך זמן קצר בלא פחות מאשר שלושה מקרים של תרנגולות שנמצאו בפ־ראג כשהם חסרות לב!

רבה של פראג מאוד התפעל מתופעה זו, שבעוד שמימיו הוא לא נתקל בשאלות כאלו, הרי שמאז התחוללה המהומה הוא נתקל פעמים כה רבות בשאלות אלו. והוא מציין שאכן בדברי הראשונים והקדמונים הוא מצא התייחסויות לתופעה זו של בעלי חיים נטולי לב.

כך הוא מביא את דברי הרשב"א הדן על 'בהמה שאין לה לב'. ועוד הוא מביא 'עדות ברורה כצאת השמש בגבורה בספר ישן נושן בשערים שחיבר ה"ה כמוהר"ר ישראל מברורק זלה"ה' אשר שם הוא כותב (בשאלה לא): "ועל התרנגולות כשלא היה להם לב, אומר: בוודאי פעמים רבות נמצא כן".

דעת הרופאים באוניברסיטת האלי

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ פנה בשאלה זו לח־כמי הרפואה בעיר האלי, וכך הוא מספר: "ולמען

מיהר הדיין להביא מביתו את הספר העתיק, וכך ראו השניים כתוב בו: 'מעשה אירע בימי הגאון מוהר"ל מפראג שלא נמצא לב בתרנגולת. ובאתה השאלה לפני הגאון מהר"ל מפראג והתיר את התרנגולת. באומרו שאי אפשר לשום בריה לחיות בלא לב אפילו רגע אחד...'

בירור הדברים כי תורה היא ולא יהיה גרעון במ־לאכת שמים, קמתי וכתבתי על ידי הישיש התורני המופלא מוהר"ר העניך האלי לעשות בשמי שאלה שקורין 'רעזפאנוז' אצל כל רופאים בהאלי".

מתברר שהרופאים התאספו לישיבה מעמיקה לברר את העניין על פי 'יסודות חכמת הרפואות והניתוח', ומסקנתם היא כי אם כי אכן אין בנמצא בעל חי שיחיה ללא לב, אולם פעמים שמשתנית צורת הלב, והוא גם יכול לזוז ממקומו הקבוע אל מקום אחר, והרי זה שלא כדברי החכם צבי (פליתי יו"ד סי' מ סק"ד).

מעניין לציין כי מרן ה'חזון איש' (יו"ד סי' ד אות יד) מסיק להלכה כשיטת החכם צבי. הוא מביא את דברי הרופאים אותם ציטט רבי יהונתן אייבשיץ, אך מסקנתו היא הפוכה: אם יש דלדול בשר המשמש לפעולת הלב, הרי שאין כאן 'ניטל הלב' אלא 'נשתנה צורת הלב', ולא מצאנו מעולם ששינוי תואר וצורת הלב הוא טריפה.

טווס בלי לב

שאלה זו הטרידה את מנוחתם של גדולי ישראל גם בדורות הבאים. כך למשל אנו מוצאים את הגאון רבי יצחק לאמפרונטי מספר בספרו 'פחד יצחק' כי בא לשייכתו 'טווס בלא לב'. כמו כן הוא מספר כי הוא ראה בכתביו של 'הרב הגדול מהטוב זצוק"ל' שסיפר בשם אשתו הרבנית, שהייתה בתו של הגאון בעל 'באר עשק', שהיא ראתה בעיניה נכרי מוציא לתרנגול את ליבו, ועם כל זה הוא לא מת.

הדאגה - כלות הלב!

את דבריו מסיים בעל 'פחד יצחק' באנקדוטה אותה כותב רבינו שלמה אבן גבירול בספרו 'גורן נכון' (שער שני, חלק שלישי), אף היא בעניין לב שנימוק, שמצד אחד יש בה הוכחה למציאות זו ומצד שני יש בה גם מוסר השכל חשוב: "ושמע אלכסנדר מארי־סטוטוליס רבו, כי הדאגה ממעטת את הלב ומכלתו, ורצה לעמוד על אמיתות הדבר ולקח מקצת מיני בהמה, מה שהיא דומה אל האדם בטבעו, ואסר אותה במשמר ימים רבים במחשכים. וציווה לתת לה מן המזון כדי חיותה. ואחר כך הוציאה ושחטה, ומצאו לבה - שכלה ונמס. וידעו כי אריסטוטליס רבו אמר האמת. ומדברי גאלינוס אמר כי הדאגה כלות הלב והיגון חולי הנפש".

פתקים מן השמים

הרב ישראל דנדרוביץ

ראש בית המדרש 'באר האבות' מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

בחג הסוכות קיבל רבינו הבעש"ט ממט"ט שר הפנים פתקה כתובה על קלף בו מעידים על כשרות סוכתו, ועד להעלמותה היה נכדו הרה"ק בעל 'דגל מחנה אפרים' משתמש בפתקה זו כסגולה לרפואת חולים. מאמר מקיף על שלל פתקים שירדו מהשמים: תפילת 'ברוך שאמר' שהגיעה אלינו היישר ממרומים; האבן עזרא קיבל איגרת משבת המלכה, ואפילו המתכון להכנת משקה יין שרף הגיע כפתקה מן השמים

תיבות של הפסוק (משלי יד טו): פתי יאמין לכל דבר! ועשה כן כדי להראותו כיצד די בעלה נידף ובתעלול פעוט כדי להטעות ולהפיל את הפתאים בפח הדמיונות ('שיח שרפי קודש' ח"ד אות קנב).

לטיבו של 'המלאך פילד'

בבית מדרשו של הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא, הסתובב לו אברך צעיר תפוס במחשבות ובהרהורים. שעות רבות היה האברך מהלך מקיר אל קיר, ידיו שלובות זה על זה, עיניו עצומות בחזקה, ואף מצחו חרוש בקמטים עזים. לעתים היה מתיישב על ספסל בצידי בית המדרש, מוציא מצקלונו ספרי קבלה עתיקים ודהויים ושוקע אל תוך עולמו המסתורי. כמעט ולא היה אוכל, ואף כשאכל לא היה זאת כי אם לחם צר במלח ומים במשורה. מפעם לפעם היה האברך פולט הברות קטועות וחלקי משפטים מתורת הנסתר ומדברים שהם מכבשונו של עולם. אלו שהטו את אוזנם לדברי האברך, נדהמו לשמוע כי לטענתו יש בידו מסרים שונים שקיבל ב'נבואה', ואף דברי תורה ששמעם בישיבה של מעלה.

השמועה כי 'נביא' מסתובב בין החסידים עשתה לה כנפיים והגיעה לאוזניו של הרה"ק רבי חנוך העניך הכהן לוי (שאטין), שבאותם הימים היה מצעירי החסידים ולימים נתפרסם כממשיך השושלת המעטירה בעיר אלכסנדר. חפץ רבי העניך להעמיד את האברך על מקומו לבל ישגה בדמיונות ובאשליות שווא, ועשה זאת בדרך מחוכמת: תחת הכותרת 'פתקה מן השמים' כתב רבי העניך על פתקה קטנה, כמה וכמה הנהגות קדושות הראויות לאדם רם מעלה שזכה למדרגות נשגבות שכאלה, וחתם על זה 'המלאך פילד'.

הכניס רבי העניך את הפתקה אל תוך צקלונו של האברך, ואכן בהזדמנות הראשונה שהאברך פתח את שקו הוא גילה את המסר השמימי שהגיע אליו ממרומים. התרגשותו של האברך גאתה, כשסוף סוף יש בידו 'הוכחה' לקשריו עם העולמות העליונים. בחדרת קודש פנה האברך לרבי מפרשיסחא, ובידיים רועדות הראה לו את הפתקה שנשלחה לו ממרומים. הרבי מפרשיסחא שנודע כ'חכימא דיהודא' הבין מיד כי ידו של רבי העניך במעשה קונדס זה, ומיד שלח לקוראו. האברך המסכן שכבר הבין היטב את טיב הפתקה שבידו, שמע את רבי העניך מסביר לרבו כי המלאך 'פילד' אינו אלא ראשי

שמע מינה שקר הוא

גדולי עולם ידעו לתהות על קנקנם של הפתקים שנטען עליהם

שהגיעו מן השמים ולברור את האוכל מתוך הפסולת. כך למשל מסופר על קל דעת בשם 'יחזקאל' האגע' אשר

הכניס לכיסו של הרה"ק החוזה מלובלין פתקא הכתובה על קלף, כביכול מן השמים מודיעים לו בזה כי הרי הוא מלך המשיח. "והביט בו בעינא פקיקא, ואמר הלא ידוע כי חותמו של הקב"ה 'אמת', ומדלא חתם 'אמת' שמע מינה שקר הוא" (ספר 'נפלאות הרבי' אות עט. אגב, סופו של 'יחזקאל האגע' היה רע ומר ושקליה למטרפסיה. על נושא זה בארוכה ראה: רמ"מ גולדשטיין במאמרו 'עושה שלום במרומיו', בתוך מאסף 'עץ חיים', באבוב, גליון טו).

אפס כי לא תמיד מתגלית זהותו של 'המלאך פילד' ככותב הפתקים. פעמים רבות נוטים הפתאים לקבל את מעשי הקונדס הללו כהלכה למשה מסיני, והם דבקים בהוראות שקיבלו בפתקים בצורה המעלה גיחוך ותימהון לידועי האמת.

מכתב מאליהו הנביא

מאמרנו זה לא יעסוק באופנים הרבים שבהם מצאנו מסרים שהגיעו מהשמים, אלא אך ורק בצורה זו של העברת מסרים

על ידי פתקים ואגרות, ואכן הפעם הראשונה שבה מצאנו משלוח 'מכתב מהשמים' כבר מתועד בנ"ך. בספר דברי הימים (ב' כא יב-טו) מובא על מכתב שהגיע למלך יהורם:

"וַיָּבֹא אֵלָיו מִכְתָּב מֵאֵלֶיהֶו הַנָּבִיא לְאֹמֹר כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי דָוִד אָבִיךָ תַּחַת אֲשֶׁר לֹא הִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוֹשָׁפָט אָבִיךָ וּבְדַרְכֵי אֲסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה. וַתֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּזְנֶה אֶת יְהוּדָה וְאֶת יִשְׂבִי יְרוּשָׁלַיִם כִּהְזִנּוּת בֵּית אַחָאב וְגַם אֶת אַחִיךָ בֵּית אָבִיךָ הַטּוֹבִים מִמֶּךָ הִרְגָתָּ. הִנֵּה ה' נֹגֵף מִגִּפָּה גְדוֹלָה בְּעַמֶּךָ וּבְבָנֶיךָ וּבְנָשֶׁיךָ וּבְכָל רְכוּשֶׁךָ. וְאַתָּה בָּחֳלָיִים רַבִּים בְּמַחֲלָה מַעֲיֵךְ עַד יָצְאוּ מַעֲיָךְ מִן הַחֲלֵי יָמִים עַל יָמִים".

מכתב זה ששלח אליהו היה לאחר שעלה בסערה השמימה, ומן השמים השמיע קולו במכתב זה, וכלשונו של רש"י: "לאחר שעלה לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו". ואם כי יש מהמפרשים שפירשו שאין הכוונה שהמכתב הגיע ישירות מהשמים, מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואף מדברי רש"י נראה שהסביר את הפסוק כפשוטו.

בדברי הגמרא

חכמי הגמרא מספרים לנו על משלוחי 'פתקים מן השמים' שהגיעו לחכמי ישראל בהזדמנויות שונות. פעם אחת היה זאת בימי עזרא הסופר, לאחר שחכמי ישראל צעקו בקול גדול על צרת היצר הרע ומעלליו, נפל להם פיתקה מן השמים שהיה כתוב עליו 'אמת' שזהו 'חותמו של הקב"ה', והיה זה להם סימן מן השמים להצלחת דרכם. ואכן היצר הרע בדמות גור אריות מאש נלכד ביד החכמים, כמסופר בארוכה במסכת יומא (סט ב).

גם בעת פטירתו של רבה בר נחמני הגיעו 'פתקים מן השמים' לחכמי פומבדיתא, כשבפתק הראשון היה כתוב: "רבה בר נחמני נתבקש בשיבה של מעלה". כשרצו החכמים להפסיק את מסכת ההספדים לאחר שלושה ימים ולילות, באה להם פתקה נוספת: "כל הפורש יהא בנידוי", ורק לאחר שבעה ימי הספד רצופים באה פתקה שלישית שאמרה להם: "לכו לביתכם לשלום" (מסכת ב"מ פו א).

המסורת על 'ברוך שאמר'

תפילת 'ברוך שאמר' הנאמרת מדי יום ביומו, לא באה לעולם אלא על ידי פתקה שנפלה מהשמים. כך כותב המקובל האלוף רבינו מאיר אבן גבאי בספרו 'תולעת יעקב' (זאלקאווא תקנ"ט, עמוד יב ב):

"ברוך שאמר - וראיתי ב'אור זרוע' כי שבה זה תקנוהו אנשי כנסת הגדולה על פי פתקה שנפלה מן השמים ומצאוהו כתוב בה, ויש בו פ"ז תיבות, וכן כתוב בספר

היכלות, והסימן 'ראשו כתם פז' והמוסיף או גורע ממספר זה טועה וסותר הכוונה המכוונת בו כי כן קבלו איש מפי איש".

רבותינו הפוסקים החזיקו אחריו והסכימו עם זה שתפילת 'ברוך שאמר' באה כפתקה מן השמים (ב"ח או"ח נג; ט"ז או"ח נא).

דא עקא שבשתי המקורות שציטט התולעת יעקב, אין אנו מוצאים את האמור בשמם. כך בספר היכלות, וכך גם בספר הנודע 'אור זרוע' שחיברו רבינו יצחק ב"ר משה מוניה. בשניהם לא מופיע דבר או חצי דבר מאגדה מופלאה זו. אך כבר נודע שאין כוונת בעל 'תולעת יעקב' לספר זה אלא לספרו של רבי דוד בן רבי יהודה החסיד, נכד רבינו הרמב"ן, שאף הוא נקרא בשם 'אור זרוע', ושם מופיעים הדברים. ספר זה נדפס רק בעת האחרונה ממש, מתוך כת"י המצוי בגנוזי בהמדל"ר בניו יורק, וכך נאמר שם (הוצאת אורים, עמ' 124):

"ברוך שאמר הוא שבח גדול ומהודר ומעולה על כל התושבחות, כי אנשי כנסת הגדולה לא תקנוהו אלא חכמי המחקר ובעלי תושיה קבלו כך ממסורת הברית שפתקא נפל מן השמים והוה כתיב ביה ברוך שאמר... וברוך שאמר יש בו פ"ז תיבות והסימן בזה 'ראשו כתם פז' כמנין 'פז', והסימן 'בפה עמו' כי 'בפה' בגימטריא 'פז'. וכל מי שמוסיף וגורע מזה המספר ודאי הוא טועה טעות גדולה, כי כן נתקבלה הקבלה איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום מפי הגבורה... וכל המוסיף גורע. לכן יש לך לזהר שלא תוסיף בו ולא תגרע ממנו אלא פ"ז תיבות ולא יותר".

אוסף ואומר כי תגלית זו פותרת בעיה נוספת: רבינו המב"ט, בספרו 'בית אלקים' (שער היסודות פס"א), כותב שאפשר כי ברכת 'ברוך שאמר' גם היתה נאמרת בזמן בית המקדש לאחר היא כבר מימות משה רבינו. וכל המעיינים בדבריו המה ראו כן תמהו: כיצד כותב המב"ט שתפילת 'ברוך שאמר' היא עוד מימי משה רבינו, בעוד שהסכימו כולם לדברי ה'תולעת יעקב' שאנשי כנסת הגדולה הם שתקנו זאת לפי הפתק שנפל מן השמים.

כעת שנתגלה מקורו האמיתי של ה'תולעת יעקב' מדברי ה'אור זרוע' אנו רואים כי אלה ואלה דברי אלוקים חיים: אכן אנשי כנסת הגדולה הם שתקנו את ברכת 'ברוך שאמר' בסדר התפילה, מכל מקום עיקר הקבלה היא בידינו איש מפי איש עד למשה רבינו. ומסתבר לומר שאכן הפתקה נפלה כבר לידי של משה.

אלא שעדיין התמונה אינה בהירה ונהירה: בברכת ברוך שאמר נאמר: "וְכִשְׁרֵי דָּוִד עֲבָדָךְ. נְהַלְלָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּשִׁבְחוֹת וּבְזִמְרוֹת". אם הפתקה כבר הגיעה למשה רבינו - כיצד כבר מוזכר שם דוד המלך ושיריו?

היכן נמצאה הפתקה?

דבר מוזר ראיתי בספר 'פסקי מהרי"ץ' לגדול רבני תימן הגאון רבי יחיא צאלח אב"ד צנעא שכתב:

"ברוך שאמר - נתקן על פי פיתקא שנפלה מן השמים. מצאו אותה בקבר יחזקאל ע"ה. [כך כתבו הפוסקים]."

ואילו אנו לא שמענו מעולם שפתקה זו נתגלתה בקברו של הנביא יחזקאל. יגעתי ולא מצאתי בספרי הפוסקים שיביאו כדבר הזה שמקור הפתקה הוא בקברו של יחזקאל. ולולי דמסתפינא הייתי אומר כי נתחלף לגאון זה מעשה פתקה זו עם מעשה התפילין שהתגלו בקבר יחזקאל, שכן כבר כתבו רבותינו הסמ"ג (מ"ע כב) והמרדכי (הלכות תפילין דף יא) שפעם אחת נפלה הבימה שעל קברו של יחזקאל הנביא ומצאו שם תפילין ישנים מאוד, והיו התפילין מסודרים כסדרו של רש"י.

השכינה עצמה מזמרת

היו כאלה שחפצו להוציא את הדברים מהקשרם. הנה בעל 'סודר רשב"ן' (שיק, מונקאטש תרנ"ד. סימן לח) כותב שמזמנו של משה רבינו היו מקובלים ברכות רבות, ורצו אנשי כנסת הגדולה להכריע איזה ברכות יכנסו לסדר התפילה:

"לקחו כל הברכות והניחו אותם בפתקא והוציאו מהם מספר עשרה או י"ג, ואלו שיצאו היה בעיניהם כאילו גזרו בשמים לומר דווקא אלו שיצאו מן הגורל, כי הגורל היה בפתקא הבא מן השמים כמו שנאמר 'על פי הגורל תחלק הארץ' ולזה כיון ב'תולעת יעקב' שאנשי כנסת הגדולה תקנו הברוך שאמר על פי פתקא מן השמים".

ואין בדבריו אלו כלום! כי ישראל המה מאמינים בני מאמינים שאין הדברים יוצאים מידי פשוטם, וכדברי כל הפוסקים שתפסו בפשיטות שהיה כאן ממש פתקה שנפלה מן השמים. אך מצד שני יצוין שדברי נכד הרמב"ן שהם מקור הדברים עמומים קימעה, כי בתוך דבריו הוא מוסיף דברים על כך

שלמעשה כנסת ישראל מכוננת פיתקה והיא אשר נפלה מהשמים, ועדיין יש לעיין בזה. יצוין כי רבינו הרמ"ק (סידור 'תפלה למשה' פערמישל תרנ"ב, עמוד מ א) מביא שהמפרשים קבלו שברכת 'ברוך שאמר' שנפלה בפתקה מן שמיא, ומוסיף: כי השכינה עצמה מזמרת אותו להקב"ה, והוא מסיים 'ואינו רחוק'.

מכתב משבת המלכה

"שבת המלכה" אף היא שלחה איגרת מן השמים לרבינו אברהם אבן עזרא. וכך מספר ה'אבן עזרא' את השתלשלות קבלת איגרת זו:

"בשנת ד"א תתקי"ט, בחצי ליל שבת, בארבעה עשרה לחודש טבת, ואני אברהם הספרדי הנקרא אבן עזרא הייתי בעיר אחת מערי האי... ואני הייתי ישן ושנתי ערבה עלי, ואראה בחלום והנה עומד לנגדי כמראה גבר ובידו איגרת חתומה, ויען ויאמר אלי: קח זאת האיגרת ששלחה אליך השבת. ואקוד ואשתחוה לה' ואברך ה' אשר כבדני זה הכבוד, ואתפשנה בשתי ידי וידי נטפו מור, ואקראנה ותהי בפי כדבש למתוק".

ממשיך האבן עזרא ומספר, כי בעת קראו את האיגרת כולה, כמעט ויצאה נפשו, שכן השבת הוכיחה אותו על כך שהובאו לביתו ספרים שפירשו שהלילה הולך אחר היום, היפך מדעת התורה, והרי זה גורם לחילול ליל שבת. ויתר דברי האיגרת,

שלא לנסוע לארץ ישראל

גם לאחר פטירתו של רבינו הבעש"ט, היה פועל נפלאות על ידי פתקאות ששלח מהשמים. כשהודמן הרה"ק רבי פנחס מקוריץ לעיר 'ווישניץ' שתושביה היו חולקים על בעל ה'תולדות יעקב יוסף', היה 'מאריך להוכיחם ולהכלימם האיך לא יראתם לחלוק על איש שנפל לו פתקא מן השמים בענין הנסיעה לא"י כידוע, ואמר שכל הגזירות שנגזרו עליהם רק עבור זה, ותקנתכם שתלכו על קברו ותפייסו אותו ותכבדו ספריו".

וכך סיפר הרה"ק מקוריץ על טיבה של הפתקה שהגיעה לבעל התולדות (ספר 'אמרי פנחס' ב"ב תשס"ג, ח"א שער הסיפורים אות יד-טו): רצונו של בעל התולדות היה ליסע לארץ ישראל, אלא שבכל פעם היו רבו הבעש"ט מעכבו מליסע, עד שפעם אחת כתב לו איגרת על כך שלא יסע. איגרת זו היתה חשובה אצל בעל התולדות מאוד, והוא הצניעה בארגז מיוחד במקום שאין יד אדם מגעת לזה. לאחר כמה שנים, שכבר נפטר הבעש"ט, שוב חפץ בעל התולדות לעלות לארץ בחושבו שאילו היה הבעש"ט בחיים, בודאי היה מסכים לכך, שהרי הוא כבר זקן וחלוש.

הכין בעל התולדות את עצמו לנסיעה, והכין סעודה גדולה לאנשי שלומו באותו היום שעלה בדעתו לנסוע. באמצע הסעודה קם הרה"ק לאיזה צורך "ובדרך הילוכו מצא איגרת של הבעש"ט הנ"ל מה ששלח אליו מכמה שנים והגביהו והניחו תחת המפה על השולחן ורצה להראות להעולם, שהיה מאמין שהיא השגחה פרטית מאת השי"ת שנודמן אליו האיגרת הנ"ל שלא ליסע, ובתוך כך חיפש אחר האיגרת ואיננה, ופתח את התיבה המוצנע הנ"ל והנה האיגרת מונחת במקום גניזתו כמקודם, נמצא שזה היה פתקא מן השמים".

ההתיישבות בארץ פולין

פתק נוסף שהגיע מהשמים, אף הוא בעניין מגורים, סיפר הרה"ק בעל התניא והשו"ע, כיצד הסתובב הדבר ובני ישראל התיישבו לגור בארץ פולין. וכך מצאתי בספר 'מגדל עז' (כפ"ח תש"מ, עמ' קסח):

"רבינו קרא אליו את בנו ויאמר לו: שמע ואספר לך כיצד הגיעו בני ישראל לפולניה ולרוסיה. בספרד לחצו עלינו להשתמד אך עמדנו בתוקף באמונתנו ולפיכך הושיבנו על ספינות ויגרשנו מספרד לאשר תישאנו הרוח ללכת. בלב ים נשאו בני ישראל ידיהם ועיניהם

ומעשיו של רבינו האבן עזרא בעקבות קבלת האיגרת, הלא הם כתובים בספרים רבים שהעתיקו את כל דברי האיגרת הזאת, ואין כאן מקומו.

חשוב לדעת כי דעת רבינו ה'אור החיים' הקדוש היא כי אכן הגיעה האיגרת לידו של האבן עזרא בדרך ניסית ומופלאה, שכן כך הוא כותב בפירושו על התורה (ויקרא יט ג):

"ושמעתי גם ראיתי כתוב מעשה שבימי רבי אברהם אבן עזרא עמד טועה אחד וכתב בראיות כי יום שבת יקדים בו היום, ואחר כך הלילה, ונתגלה הדבר להרב על יד נס, וסתר מועצותיו".

פתקה על קלף משר הפנים

רבינו הבעל שם טוב הביא 'פתק מהשמים' חתום בידו של המלאך מט"ט שר הפנים, כהוכחה לכשרות סוכתו. מסופר כי בעת שבא הבעש"ט להתגורר בעיר מזבז, הגיעו רבנים ממתנגדי הבעש"ט בעת חג הסוכות ואמרו לו כי סוכתו פסולה. תוך כדי שהבעש"ט התווכח עמם להוכיח את כשרות סוכתו הוא "הניח ראשו על ידו על איזה רגעים, ואחר כך פתח את ידו, ונמצא בה פתקא מחתיכת קלף,

והיה כתוב בו: סוכה זו של הרב ישראל בעש"ט כשירה, נאום מט"ט שר הפנים".

כותבי דברי הימים (ראה ספר בעש"ט לסוכות) מציינים שפתקה זו נשתמרה בידי הבעש"ט ולימים פעלו בה גדולות ונצורות:

"והפתקא הזאת נשאר בירושה אצל נכד הבעל שם טוב ז"ל, הוא הרב הקדוש מסדילקוב ז"ל [=בעל דגל מחנה אפרים], והיה כאשר נזדמן איזה חולה רחמנא ליצלן, והלכו לבעל הדגל ז"ל, ציוה להניח הפתקא תחת מראשותיו של החולה, וכאשר עשו כן נתרפא החולה תיכף, וכן היה שתי שנים, שהניחו הפתקא תחת הכר של כל חולה ר"ל ונתרפא, ובכל משך השתי שנים לא נעדר שום אדם שם בעיר, ואחר כך נזדמן שהניחו פעם אחת הפתקא אצל איזה חולה ונעלם הפתקא, ואמר בעל הדגל על זה, שנתגלה לו מן השמים שאין ניחא זאת, כי הילודים למות (אבות פ"ד) על כן התפלל על זה שיקח מאתו בחזרה הפתקא, ושמעתי מאנשי אמת ששמעו מפי הרב הצדיק מוהר"ר יוסקי נכד הדגל ז"ל שראה בעיניו הפתקא אצל זקינו בעל הדגל ז"ל".

המשקה הזאת לא היתה מלפנים כלל בעולם, ולא נזכרה בש"ס ומדרשים, ורק בשעת גירוש שפאניע ופארטוגאל כו', כאשר נגרשו היהודים למדינות האלו, אז שאלו בשמים, מהיכן יהיה מצב מקור פרנסתם שם. ואמרו שיהיה נתחדש משקה חדשה בעולם הוא היי"ש, ויהיו הנכרים אוהבים לשותות המשקה, ויהיו בני" מוכרים להם, ומזה יהיה עיקר מקור פרנסתם, וכיון שהוא דבר היורד מלמעלה בודאי הוא דבר טובה ורפואה. אך לשותות רק מעט, וגם מזוג במים ע"כ שמעתי מהנ"ל.

ולהשלמת הדברים יצוין לדברי הרה"ק רבי מרדכי מלכוביץ (הובא בשמו בספר 'אור ישרים' (מערכת מירא דכ"א):

"אמר: יש בכוחנו להעביר היין שרף מן העולם, אך מפני שיש ליהודים פרנסה מאתו".

ולהערה בעלמא, כי אם עד כה הובא כי טעם קיום משקה היי"ש בעולם, החל מגירוש ספרד, היה עבור פרנסת בני ישראל. אולם מתוך הדברים הבאים עולה טעם אחר, והוא כדי שיהיה לבני ישראל במה להתחזק בגלותם ובדרכי נדודם. וכך הביא בספר

'שיח שרפי קודש' (מערכת גלות וגאווה, יעו"ש בהמשך הדברים):

"הגה"ק בעל החידושי הרי"ם זצלה"ה מגור סיפר אשר הי' צדיק אחד בימי גלות שפאניע, והי' נקרא בשם שמואל הנביא ז"ל, שאמר שבני ישראל ילכו לקראת משיח צדקנו עם בקבוק יין שרף (מיט א פלעשיל בראנפען) להראות לו שעם זה היינו מתחזקים בגלות (האבען מיר זיך דער האלטען אין גלות)...".

אגב, זמן רב תהיתי מי היה אותו צדיק מימי 'גלות שפאניע' - 'גירוש ספרד' שהיה קרוי 'שמואל הנביא'. בתחילה לא הצלחתי לתהות על קנקן זהותו של צדיק מסתורי זה, וחושש הייתי שטעות שמיעה נפלה לו למעתיק השמועה: לא 'שמואל הנביא' כי אם 'שמואל הנגיד', ולא 'גלות שפאניע' כי אם 'שפאניע', שכן רבי שמואל הנגיד חי בספרד שנים רבות קודם הגירוש. אולם לבסוף מצאתי כי אכן היה חכם בשם "רבי שמואל הנביא משלוס", מחכמי הקבלה בספרד, מתלמידי רבי אברהם אבועלפיה וחברו של רבי יוסף גיקטיליה בעל 'שערי אורה'.

גדולתו של הט"ז

בעיר למברג, מקום מושבו של הגאון רבי דוד הלוי בעל הט"ז, נפל פתק מהשמים. כך מספר הרה"ק רבי מרדכי חיים מסלונים בספרו 'מאמר מרדכי' (מערכת הט"ז):

"פעם פרצה מגיפה ל"ע בגלילות לעמברג, ונפל שם פתקא משמיא, ובה כתוב (מ"ב יט לד): 'וְגִנְוֹתֵי אֶל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָה לְמַעַנִי וְלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי', ולא

למרומים ויגזרו תענית כי כלו כל הקיצין וגם מגפה פרצה בהם והפילה מהם רבים. בהגיעם לגראציא שלחו משלחת בבקשה שיניחום לעלות בארצם. אך גם שם נתבעו שיקבלו אמונתם ר"ל. וכך היה בהגיעם לאיטליה ועד כמה מלכיות. עד שנפלה פתקא מן שמיא שיפנו לפולניה.

גם שם יצאו הכמרים לקראתם וצלמיהם בידיהם ותלו הסכמתם בתנאי שיקבלו עליהם אמונתם, אך נתגלגלו רחמי עליון עליהם ופעל על שרם של פולין שיתרצה לקבלם בארצו ולהניחם באמונתם".

אפס כי מצאתי בספר 'מאמר מרדכי' (להרה"ק רבי מרדכי חיים

מסלונים. ליקוטי סיפורים אות (ג) כי בעת שיצאו גולי ספרד פרצה ביניהם מגיפה, ואמרו צדיקים שנענשו על שבחרו להתיישב בפולין, כי הסולטן המושל מטורקיה הציע להם לעלות לארץ ישראל... כך שאין זה נראה כי לדעתו הייתה זו פתקא משמיא שהורתה להם לילך לפולין.

המתכון לעשיית משקה היין שרף

ולא יאומן כי יסופר דבר חדש אשר מצאתי, כי המתכון לעשיית משקה היין שרף, אף הוא ירד בפתק מן השמים, והיה זה גם בעת בוא בני ישראל להתיישב בארץ פולין (מה שמביא את המסקנה - בהמשך לקטע הקודם - כי בימים אלו של טרום ההתיישבות בפולין, היה שפע של פתקים שמימיים). ובפתק זה נאמר כי ממשקה היין שרף יתפרנסו בני ישראל עד ביאת משיח צדקנו.

כך כתב הרה"ק רבי סיני הלברשטאם מזמיגראד (בנו של הרה"ק מגורליץ בן הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז) בספרו 'חמדה גנוזה' (ח"א עמוד לה) בשמו של אחיו הרה"ק רבי צבי מרודניק:

"סיפר כי בעת שהתיישבו עצמם היהודים בפולין (מדינה הזו), נפל פתקא מן שמיא האיך לעשות יין שרף, כי עד אז לא היה ידוע כלל מיין שרף. ועל הפתקא הנ"ל היה כתוב גם כן שממשקה זו יפרנסו עצמם כלל ישראל עד ביאת הגואל".

ובהקשר לכך יש לציין כאשר שמענו כיוצא בזה, קבלה שהייתה ביד הרה"ק ה'גוטער יוד' - בנו של הרה"ק בעל 'מאור ושמש'. וכך סיפר משב"קו למלקט הסיפורים החסידיים הנודע ריק"ק מפרשיטיק, אשר כתב זאת בספרו 'שפתי קודש' (לודו' תרפ"ט. עמוד טו):

"ואגב אזכיר עוד מה שסיפר לי החסיד הנ"ל [המנוח מוהר"ר ישראל זינגער מעיר חדש] שאמר אז הרה"ק מוהר"ר יוסף ברוך ז"ל להרה"ק בעל תפארת שלמה ז"ל, שמקובל בידו כי המשקה יי"ש הוא רפואה. כי

אירע שום מקרה רע
ח"ו בכל העיר".

ומצא חתיכת נייר על מיטתו

עדי ראייה, שחיו בסמוך
לדורינו, מספרים על פתק
נוסף ומיוחד שקיבל הרה"ק
בעל הישיבה משה' מן השמים.
המסורת הקדומה ביותר לכך
מצויה גם היא אצל הרה"ק

רבי סיני הלברשטאם מזמיגראד, שוב בשם אחיו הרה"ק
מרודניק, וכך הוא כותב בספר 'חמדה גנוזה' (ח"ב דף לט):

"שמעתי מאחי הרב הצדיק מרודניק ששמש מאא"ז
הקדוש מסיגעט ז"ל ענין שהיה אצל אא"ז מאוהעל ז"ל.
שפעם כשהיה ישן בא לו מלאך אחד בחלומו, ושאל
אותו אם רוצה לבוא לידי רוח הקודש, והשיב הן. אמר
לו המלאך: אם כן צריך אתה לטבול עצמך מקודם בנהר
דינור ואז תוכל לבוא לידי רוח הקודש, והסכים לזה.
הרכין עצמו המלאך ולקח אותו על כתפיו ויעף אותו,
עד שהעמיד אותו על כותל גבוה, ושם תחת הכותל

מעבר השני היתה עוברת
נהר גדול, ומצד ההוא לא
היה הכותל גבוה, ואמר
לו המלאך שיטבול עצמו
בהנהר, וטבל עצמו, וחזר
ועלה על הכותל, ולא ראה
עוד שום מלאך. והתחיל
לבכות מאוד, כי הכותל
היה גבוה מאוד. בתוך כך
חזר המלאך והרכין עצמו
כבראשונה, לקח אותו על
כתפיו והחזירו לביתו.

אז הקיץ משנתו ומצא חתיכת נייר על מיטתו שכתוב
עליו: "מלאכים ינשאוך ויטבילוך ולא יזיקוך". והיה לו
דבר זה לפלא גדול. הנייר הזה היתה בת שלוש קצוות,
וחשב אולי נפל מאיזה ספר מקצה אחד נייר כזה שהיה
נכתב שם כך. לקח בעצמו את כל הספרים שלו ובדק
אותם כל ספר וספר מראשו לסופו, ולא מצא שיחסר
משום מקום נייר הזה, ומאז היה קורא אותה 'פתקא מן
שמיא', והנייר הזה היה מונח תחת יד אא"ז מסיגעט".

כ"ק האדמו"ר מצאנו קלויזנבורג זצ"ל היה מספר את מעשה
זה בשינוי קצת, והוסיף בזה דבר פלא: שפתקה זו נפלה
בירושה לאביו אב"ד רודניק, ולדאבוננו נאבדה הפתקה. אולם
במלחמת העולם הראשונה, כשברח מעירו מפי הצרה אזי
לפתע הוא מצא את הפתקה אצלו באמצע הדרך, ולאחר מכן
כשניצל מחמת המציק שוב נאבדה הפתקה. מקור אחר מביא
כי הרה"ק רבי משה מרוזבאדוב "בעצמו ראה את הפתקה והיה
כמו חתיכת גליון שנקרע מן ספר תורה" (ספר 'שפע טוב' עמוד

עב).

על פתקה נוספת שקבלה
אמו של המגיד ממעזריטש
מן השמים, אחר שנצטערה
צער רב, הובא בספר 'שמועות
וסיפורים' (ח"ב, עמוד 95
אות קי), והביא שם שהפתקה
נשתמרה אצל בנו, ותלמידו
הרה"צ מקארלין היה נושק
את הפתקה.

קמיע בתוך הרמב"ם - מהרה"ק מליעזנסק

הישר אל תוך ספר הרמב"ם של הרה"ק רבי יעקב משה
מקאמרנא, ירד מן השמים קמיע פלאי, אשר לימים טען
אביו הרה"ק רבי אליעזר צבי מקאמרנא כי הוא מאת הרה"ק
רבי אלימלך מליעזנסק, ועל כך מצאנו עדות חשובה בספר
'שלשלת קאמרנא' (חלק 'זכרון קודש' אות ט):

"שמעתי ממורי זי"ע, כי פעם חלתה בתו (הרבנית
מראדזאמין) בהיותה ילדה קטנה, בעת שהיה דר
בפינטשוב, והנה גברה מחלתה של הילדה ונתעייפה
זו' הרבנית ע"ה מאוד מרוב יסורים
שסבלה מן הילדה החולנית. ביקש
מדין זי"ע מן הרבנית ע"ה שתלך
לישן מעט, והוא ישב אצל הילדה
החולנית ששכבה בתוך ערובה.
רבינו זי"ע ישב על ספסל אצל
השלחן ורגלו על הערובה, ולמד
ברמב"ם. ובתוך לימודו נתן תנומה
לערך עשרה דקות.

כאשר התעורר משינתו ראה
שהילדה שוכבת על הארץ והכר
תחת מראשותיה והערובה עומדת
על מקומה. אזי הטא אזנו להילדה ושמע כי יש עוד רוח
חיים בקרבה. לקחה בידי ונהניחה בחזרה על הערובה
ונתן לה מעט סמי הרפואה שהיו עומדים שמה. אחר כך
התעוררה זו' הרבנית ע"ה משינתה ואמרה לו, שהוא
ילך לנוח מעט. אכן הוא לא היה יכול מרוב עגמת נפש,
ולא רצה לספר מה שאירע, לזאת השיב כי הוא רוצה
עוד לישב, והיא תישן עוד מעט, ואח"כ יעורר הוא
אותה וילך לנוח.

ובתוך עגמת נפשו למד בספר הרמב"ם ונתן עוד הפעם
תנומה והעיר את עצמו ומצא קמיע מונח ברמב"ם.
כשראה את הקמיע הבין שזאת נזדמנה לו מן השמים.
ונתן הקמיע תחת ראש הילדה. אך ממי הקמיע הזאת
לא ידע.

ואח"כ כאשר עזר השי"ת שבתו נתרפאה והוא היה
אח"כ בקאמרנא אצל אביו אדמו"ר הק' זי"ע הראה
לאביו את הקמיע. אזי הראה לו אביו את כל השמות

הרה"ק רבי שלום תאומים, בעל 'אור התורה', אחיינו של בעל 'פרי מגדים' ותלמידים של מאורי החסידות (והוא הגבר שזכה לסדר את הספר 'נועם מגדים').

בספרו הנ"ל שיצא לאור מכתבת ידו רק בשנת תשמ"ט! אנו מוצאים בפרשת שלח, כי רבינו מספר על מאורע מפליא שאירע לו לפני כמאתיים שנה, בימי ספירת העומר של שנת תקפ"ד, בחלום הלילה:

"בליל ג' לערך ב' וחצי שעה אחר חצות, ב"ד למספר בני ישראל, תקפ"ד לפ"ק, בחזון לילה במראה הלטושה, ואני הייתי במסיבה אצל ידידי כנפשי, רוחי ונשמותי הרב הצדיק ר' ליב מומליכש מקהילת לבוב, והיה יום טוב או שבת.

וגם שם היה במקום מיוחד אחר באותו בית עצמו הרב הצדיק ירא שמים מוה"ר מאיר בן הרב בוצינא קדישא עבד ה' באמת מו"ה ארון ליב מקהילת פרעמישלאן, והתפללנו אני והוא תפילת שחרית, כל אחד מאתנו במנין בבית בפני עצמו.

לאחר התפילה אני הלכתי אצלו והוא הלך אצלי, ופגענו זה את זה באמצע הדרך, והיה מה שהיה. ואחר כך באותה

המסיבה אשר ישבנו בחצר הבית נפל פתקא מן שמיא, ושם כת[ו]ב בזה הלשון: 'בצפרא מובילין ליה למלכא ויהבין ליה עיטרא על רישא, ומה עיטרין דיהבין ליה, דמובילין ליה לפתחא'. כל זה היה בחזון כאילו כתובה בפתקא כתיבה תמה.

והקול נשמע שביאור הפתקא הוא על פי משל זה, ונמסר המשל במחשבתי מסירה גמורה. והתחיל רבי מאיר הנ"ל לבאר המשל כפי המקובל אצלו, והואיל וראיתי שלא כן הוא, השבתי לו שאני מבין המשל יותר טוב ממנו, והבנתי המשל במחשבה במחזה הלילה.

והקצתי משנתי משתומם ועדיין הפתקא בפי, והפתרון במחשבתי על נכון, ועמדתי ממשכבי בזריזות והדלקתי נרות וכתבתי תיכף שלא אשכח.

רבי שלום תאומים גופו מאריך רבות בפענוח הפתק על פי המשל, אולם לגידון דידן דיינו בעצם הידיעה המפליאה על פתקה מן השמים, שהוא רבי מאיר מפרמישלאן, נחלקו בפענוחה.

הנכתבים בתוכה ואמר כי הקמיע הלזו מכ"ק מרן הרבי רבי אלימלך מליזענסק זי"ע. והיתה הקמיע אצל רבינו זי"ע עד השריפה, והיה משאל לכמה חולים את הקמיע ונתרפאו על ידה. ובעת השריפה שהיתה בקאמרנא שנת תרנ"ה נשרפה הקמיע גם כן בתוך כל החפצים שהיו לו עם כל הספרים.

אפילו המלאך אינו יכול

המסורת החב"דית מספרת על 'פתקא מן שמיא' שבה היה כתוב בשבח ובמעלת ההתוועדויות החסידיות, שבהם יושבים החסידים בשבת אחרים בשמחה ובטוב לבב, שבכוחה לפעול נפלאות ברפואות וישועות. האדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע היה אומר כי בפתקה זו היה כתוב לאמור כי מה שיש בכח 'א חסידישער פארבריינגען' - התוועדות חסידית, לפעול ולהושיע, אין אפילו בידו של המלאך מיכאל. (קובץ מכתבי האדמו"ר הרי"צ מליובאוויטש, בסו"ס תהלים 'אהל יוסף יצחק', ובהגהה שם).

כעין פתקה מן שמיא

בספר 'פרשת מרדכי' של הגאון רבי מרדכי בנט, כותב המוציא לאור אודות 'כעין פתקא מן שמיא' שהגיעה אליו: "אמר אני ישראל הקטן המביא לבית הדפוס שכתב רבים משתוקקים לראות האיגרת שבא אצל הרב הגאון הקדוש בעל המחבר זצ"ל ואינם יודעים ממי בא האיגרת, והוא כעין פתקא מן שמיא, באתי להעתיקו כאן ולהרואים ינעם".

בתחילת האיגרת כתוב:

"העתק מאיגרת ישן נושן שנמצא אצל הרב הצדיק מו"ה ליב ז"ל אב"ד קארלעסבורג, ואמר שנכתב בשנת תק"פ ואמר שנמצא בלייפניק בזמן ההוא. למעלה נכתב בזה הלשון: מכתב מפלוגי אלמוני להרב הגאון מו"ה מרדכי בנעט ז"ל בלשון תרגום".

רב הנסתר על הנגלה באיגרת זו, ואם כי כותבי קורות הימים טוענים כי היא נכתבה על ידי אדם שחפץ לעוררו למלחמת קודש באויבי הדת ובמתחדשים למיניהם, הרי שסגנון האיגרת והדברים הכתובים בה לצד החשיבות המיוחדת שיחסו לה מראים כי מדובר באיגרת עילאית 'כעין פתקה מן השמים'.

בחצר הבית נפל פתקא מן שמיא

את מאמרנו נסיים בפתקה מסתורית שירדה מהשמים שלא באופן פיזי כי אם 'בחזון לילה במראה הלטושה', לידיו של